

**ПРИСПОСОБЯВАНЕ НА НЕОЛОГИЗМИ
КЪМ БЪЛГАРСКОТО ФОРМОИЗМЕНЕНИЕ.
НАЗВАНИЯ НА ХРАНИ**

*Стефан Маринов
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

**ADAPTATION OF NEOLOGISMS TO THE BULGARIAN
WORD FORMATION. NAMES OF FOODS**

*Stefan Marinov
Sofia University “St. Kliment Ohridski”*

New words (also called *neologisms*) enter the Bulgarian language under the influence of two processes: internationalization and nationalization. The first is expressed in increasing the international vocabulary, and the second – in preserving the specifics of the language (domestication). It is the second one that is of interest for this research – how new words enter the Bulgarian language and by “how” we mean their adaptation to the already established linguistic paradigms.

The study is narrowed down to the sphere in which informal speech usually prevails, because that is where we expect the most linguistic innovation – the home-related sphere and more specifically the names of foods that are used in it.

The study was performed by monitoring 10 selected words in the following three sources: the Bulgarian PoS Annotated Corpus, Bulgarian National Reference Corpus (BNRC), and Google.

Keywords: Bulgarian language, nouns, neologisms, adaptation, food names

Съществителните в българския език имат следните основни морфологични особености, които ще бъдат обект на наблюдение в изследването: род, число и детерминация.

Работата си поставя като основна цел да отговори на два въпроса: първият е свързан с установяването на рода на заемките, а вторият – с дефективността на парадигмите им по число.

Разглежданите думи са подбрани така, че да се наблюдават случаи, в които завършват на различни окончания, като при тези, завършващи на съгласна, са подбрани и примери на едносрични думи (заради разликата в образуването на множествено число в м.р.). В процеса на работа са използвани три източника, от които е осъществена ексцерпция: Българският PoS аотиран корпус (БАК/ВАК), Български национален референтен корпус (БНРК/BNRK) и Google.

В настоящото изследване думите са групирани според графемите, на които завършват. Това деление сме избрали заради преоблада-

ването на определени завършеци в различните граматически родове в българския език, тъй като отнасянето на чуждиците за неодоушевени предмети към трите класа – съществителни от мъжки, от женски, от среден род – става по формален критерий.

В отделните групи ще разгледаме всяка дума, като ще опишем наблюденията си в следния ред:

1. Фиксиране на лексемата в „Официален правописен речник на българския език“ (ОПРБЕ/ОПРВЕ) и/или „Речник на новите думи в българския език“ (РНДБЕ/RNDBE);
2. Таблица за броя на срещанията на различните форми в трите корпуса;
3. Примери, които представят различните форми¹;
4. Работата завършва с обобщение на направените наблюдения.

1. Анализ на избраните думи

Лексикалните единици, които ще бъдат разглеждани, са: *рамен*, *нудълс*, *киш*, *матча*, *киноа*, *спирулина*, *кимчи*, *прошутто*, *гаспачо*, *броколи*.

1.1. Думи, завършващи на съгласна

Думите в българския език, които завършват на консонант, преобладаващо са от мъжки род (*боб*, *домат*, *картоф*, *морков*, *портокал*). Затова можем да предположим, че новите лексеми, които навлизат в езика и завършват на съгласна, ще се приемат като съществителни от мъжки род.

Тъй като окончанието за мн.ч. при едно- и многосричните названия от м.р., завършващи на съгласен, е различно (*-и* vs. *-ове*), думите допълнително бяха разделени в две групи според броя на сричките.

а) Многосрични думи

• *Рамен*

Думата *рамен* не се среща в ОПРБЕ или РНДБЕ. Срв.:

Табл. 1. Представяне на словоформите на лексемата *рамен* според различните източници

	<i>рамен</i>	<i>раменът</i>	<i>рамени</i>	<i>рамените</i>
БАК	0	0	0	0
БНРК	0	0	0	0
Google	310	200	26	15

¹ Думите, които са обект на наблюдение, както и други (ако има), които насочват по-ясно към употребените род и число, са удебелени в текста.

Както се вижда от таблицата, всички срещания са намерени из мрежата с Google търсачка, срв.:

Рамен е основно ястие в японската, както и в азиатската кухня като цяло²;

Всъщност, въпреки че се слави като японско ястие, раменът е с китайски корени...;

Има толкова много различни видове рамени с...;

Нищо не бие голяма купа с юфка – затова рамените са обичайни³ от толкова много.

Може да се заключи, че думата **рамен** е навлязла наскоро в езика и затова не е фиксирана в речниците. Носителите на езика я използват свободно и образуват различни форми по аналогия с парадигмите на други думи от м.р. Лексемата се среща само в неофициалната писмена реч в интернет. Формите за множествено число се откриват порядко, което може да е признак, че в бъдеще може да се осмисли като *singularia tantum*.

- **Нудълс / Нудъл*** Тъй като се срещат дублетни форми на тази дума, ще ги разгледаме успоредно.

И двете форми – „нудълс“ и „нудъл“ – не се срещат в ОПРБЕ, но се срещат в РНДБЕ (м.р *от англ.*), където е посочено, че обикновено са в мн.ч.

Табл. 2. Представяне на словоформите на лексемата нудълс според различните източници

	<i>нудълс</i>	<i>нудълсът</i>	<i>нудълсите</i>
БАК	0	0	0
БНРК	1	0	0
Google	305!	37	257

Както се вижда от Табл. 2, примерите се откриват основно в Google; има само един регистриран пример в друг източник, срв.:⁴:

...ресторант в столицата Джакарта той е решил да изпробва „Юфката на смъртта“ – нудълс, гарнирани със 100 стрити люти

² Примерите от Google са със запазен правопис и пунктуация.

³ С цел да се подчертае съгласуването по число, определенията на интересуваните ни думи (както и свързаните с тях прости глаголни сказуеми и сказуемни имена) също са почернени в ексцерпирани примери.

⁴ Примерите, при които не е посочен изрично друг източник, са от Google.

чушки от сорта „Птиче око“... (тук е употребено в множествено число) (БНРК/BNRK);

За тази рецепта най-много обичам да ползвам плосък оризов нудълс, наподобяващ италианските лингуини;

Тя бива изсушена и прясна, докато нудълсът е охладен и пържен;

95 милиона порции нудълси се изяждат по света, за една година;

Китайците са гласували нудълсите като най-доброто произведение на ХХ век.

Табл. 3. Представяне на словоформите на лексемата *нудъл* според различните източници

	нудъл	нудълът	нудъли	нудли	нудълите	нудлите
БАК	0	0	0	0	0	0
БНРК	0	0	0	0	0	0
Google	57	5	278	307	176	298

От таблицата ясно личи, че всички примери са регистрирани при търсене в Google, срв.:

Уред за паста и нудъл;

Нудълът трябва да се засмуква с шум – всички китайци го правят...;

Страхотни и здравословни нудъли без глутен от кафяв ориз и уакаме;

Удон, рамен, соба – всички азиатски нудли са вкусни!

Нудълите лесно абсорбират течност, така че можете да бъдете щедри със соса...;

Спагетите идват от Италия, а нудлите са част от Азиатската култура на хранене.

Може да се обобщи, че думата *нудълс/нудъл* е нова в българския език, записана е в РНДБЕ/RNDBE и в двата свои варианта. Носителите на езика я използват свободно и образуват различни форми според очакваната парадигма за м.р. Думата се среща почти само в неофициалната писмена реч в интернет. Обикновено формата *нудълс* се схваща като дума в единствено число, но се откриват и нейни употреби като дума в множествено число. Основание за това най-вероятно може да се търси във факта, че в английския език „нудълс“ е плуралната форма. Резултатите обаче показват, че тя се схваща и като дума в единствено число, защото в някои случаи от нея е образуват формата

за множествено число „нудълси“. В множествено число се наблюдава конкурентна употреба и на трите (четирите, ако включим и *нудълс*) възможни форми (независимо от наличието или отсъствието на определителен член) без очевидно предпочитане на която и да е.

б) Едносрични думи

• *Киш*

Думата *киш* не се среща в ОПРБЕ/OPRBE, но се среща в РНДБЕ/RNDBE (м.р., мн. -ове *от фр.*).

Табл. 4. Представяне на словоформите на лексемата *киш* според различните източници

	КИШ	КИШЪТ	КИШОВЕ	КИШОВЕТЕ
БАК	0	0	0	0
БНРК	1	0	1	0
Google	309	218	311	240

Както се вижда от табл. 4, среща се най-вече в Google и има само два регистрирани примера в единия от останалите източници. Срв.:

*...Кол поръчал панирана щука и **киш** лорен – тестен специалитет...* (БНРК/BNRK);

*...но и височината – **кишът** е по висок и дебел от тънкия тарт;*

*...се наслаждават на вкусните английски кифлички, пайове, чийзкейкове, **кишове**, сандвичи с домашен хляб и всеки ден различна...* (БНРК/BNRK);

*Сервирайте **кишовете** леко топли със зелена салата.*

Носителите на езика използват тази дума свободно и образуват различни форми по аналогия с формите на други думи от м.р. Среща се само в неофициалната писмена реч в интернет. Формите за множествено число се образуват с окончанието *-ове*, което е характерно за едносричните думи от м.р.

1.2. Думи, завършващи на гласна

а) Думи, завършващи на *-а*, *-я*

Думите в българския език, които завършват на *-а*, *-я*, преобладаващо са от женски род (напр. *мандарина*, *торта*, *ябълка*). Затова можем да предположим хипотетично, че новите думи, които навлизат в българския език и завършват на *-а* или *-я*, ще се приемат като думи от женски род.

• **Матча**

Думата „матча“ не се среща в ОПРБЕ/ОПРВЕ, но се среща в РНДБЕ/РНДВЕ (ж.р., няма дадена форма за мн.ч., от японски).

Табл. 5. Представяне на словоформите на лексемата *матча* според различните източници

	матча	матчата	матчи	матчите
БАК	0	0	0	0
БНРК	1	0	0	0
Google	307	281	0	0

Както се вижда от таблицата, среща се най-вече в Гугъл и има само два регистрирани примера в единия от останалите източници. Срв.:

...лимец 100%, *матча*, *зехтин*, *заредена изворна вода...* (БНРК/БНРК);

Наситено зелената матча традиционно се смята за полезна напитка с ободряващо действие;

Матчата е богата на катехини, клас растителни съединения в чая.

Носителите на езика свободно образуват членувана форма на тази дума, която е очакваната за ж.р. Среща се рядко извън неофициалната писмена реч в интернет. Форми за множествено число не се срещат, което означава, че засега *матча* се ползва като *singularia tantum*.

• **Киноа**

Думата „киноа“ не се среща в ОПРБЕ/ОПРВЕ, но се среща в РНДБЕ/РНДВЕ (ж.р., няма дадена форма за мн.ч., от кечуа през исп. и англ.).

Табл. 6. Представяне на словоформите на лексемата *киноа* според различните източници

	киноа	киноата	кинои	киноите
БАК	0	0	0	0
БНРК	5	2	0	0
Google	410	279	0	4

Най-много примери за употреба са открити в Гугъл, а 7 са регистрирани в един от останалите източниците, срв.:

Залагам основно на месо, риба, зеленчуци, киноа, елда и плодове... (БНРК/БНРК);

Червената киноа е зърнена култура с висока хранителна стойност;

Киноата е била позната още преди три до четири хиляди години...;

Но тъй като киноите са технически семена, те не съдържат глутен.

Употребите на **киноа** следват модела на думата **матча**. Наличието на четири случая на функциониране на членуваната форма за множествено число обаче показва, че говорещите биха могли да образуват и тази форма по аналогия, но все пак мнозинството припознава лексемата като дума в единственото число.

• Спирулина

Думата „спирулина“ не се среща в ОПРБЕ/OPRBE или в РНДБЕ/RNDBE.

Табл. 7. Представяне на словоформите на лексемата *спирулина* според различните източници

	спирулина	спирулината	спирулини	спирулините
БАК	0	0	0	0
БНРК	0	0	0	0
Google	320	307	129	56

Тази лексема не е включена в разглежданите лексикографски трудове и се открива единствено в Гугъл. Срв. примерите:

Спирулина е суперхрана, тя регулира кръвното налягане, холестерола, подпомага имунната система и подобрява храносмилането;

Спирулината е изключително богата на голямо количество витамини и минерали...;

...фотосинтезата и сушенето на качествени органични спирулини;

Спирулините са изградени от 60 – 70% белтъчини.

Среща се само в неофициалната писмена реч в интернет. Формите за множествено число се срещат по-рядко, което означава, че употребата в ед.ч. е предпочитана, но наличните форми за мн.ч. не са толкова малко, че да говорим с увереност за *singularia tantum*.

б) Думи, завършващи на *-о, -е, -и, -у, -ю*

Думите в българския език, които завършват на *-о, -е, -и, -у, -ю*, преобладаващо са от среден род. Затова можем хипотетично да допуснем, че думите, навлизащи в българския език и завършващи на *-о, -е, -и, -у, -ю*, ще бъдат класифицирани като среднородови (от типа на *зеле, цвекло, киви*).

• **Кимчи**

Думата **кимчи** не се среща в ОПРБЕ/OPРВЕ, но се среща в РНДБЕ/RNDBE (ср.р., няма дадена форма за мн.ч., от корейски).

Табл. 8. Представяне на словоформите на лексемата *кимчи* според различните източници

	кимчи	кимчито	кимчита	кимчитата
БАК	0	0	0	0
БНРК	2	0	0	0
Google	387	243	5	6

Открива се почти само в Гугъл. В БНРК са регистрирани само два примера. Срв.:

*...Той хвали и традиционното корейско ястие **кимчи** – втасали зеленчуци... (БНРК/BNRK);*

***Кимчи** е пикантно корейско ястие, направено от ферментирало зеле;*

***Кимчито** е признато за един от най-здравословните продукти в света;*

*Има сума ти видове **кимчита**, в някои слагат и кръв от риба и други корейски дивотии;*

*Туришите, киселото зеле, киселото мляко и **кимчитата** изискват микробна активност.*

• **Прошутто**

Думата „прошутто“ не се среща в ОПРБЕ/OPРВЕ, но се среща в РНДБЕ/RNDBE (ср.р., няма дадена форма за мн.ч., от италиански).

Табл. 9. Представяне на словоформите на лексемата *прошутто* според различните източници

	прошутто	прошутото	прошутота	прошутотата
БАК	0	0	0	0
БНРК	8	0	0	0
Google	322	239	7	1

Най-много примери за употреба се откриват в Гугъл и само осем са регистрирани в БНРК, срв.

*..., **сурово прошутто**“, особено в случаите когато се налага да се разграничи от „прошутто като“...;*

***Прошутото** може да бъде сервирано по десетки начини...;*

...огромни пити с пармезан, едни прошутоа, едни чудесии...;
Приключвам и аз със шунките, прошутоата и всякакви скрити и нескрити захари.

• **Гаспачо**

Думата *гаспачо* не се среща в ОПРБЕ/OPRBE или в РНДБЕ/RNDBE.

Табл. 10. Представяне на словоформите на лексемата *гаспачо* според различните източници

	гаспачо	гаспачото	гаспачота	гаспачотата
БАК	0	0	0	0
БНРК	5	0	0	0
Google	306	237	16	0

Случаи на употреба се откриват почти изцяло в Гугъл. Има само пет регистрирани примера в БНРК. Срв.:

Толкова отдавна се каня да го опитам това Гаспачо...

Гаспачото такова, каквото го познаваме сега, е супа от сурови зеленчуци...

Редица сурови гаспачота не съдържат хляб.

При думите от ср.р. *кимчи*, *прошута* и *гаспачо* се наблюдава идентичен модел на употреба. Носителите на езика свободно образуват членуваните форми, които са очакваните за ср.р. Срещат се обаче почти изцяло в неофициалната писмена реч в интернет. Форми за множествено число са налични доста ограничено, което означава, че засега и трите думи се ползват като *singularia tantum*.

• **Броколи**

Думата *броколи* се среща в ОПРБЕ/OPRBE и е посочено, че само в мн.ч.

Табл. 11: Представяне на словоформите на лексемата *броколи* според различните източници

	брокол	брокольт	броколи	броколите
БАК	0	0	0	0
БНРК	0	0	35	2
Google	314!	18	385!	317

Както се вижда от Таблица 4, повечето примери са намерени с Гугъл, но има и 37 регистрирани употреби в един от източниците. Срв.:

500 гр. замразени броколи или един пресен брокол;
Отново процедурираме, както и с броколът от миналия месец;;
Броколи – богати на антиоксиданти;
Едно броколи фино нарязани;
Броколите са вид карфиол.

Табл. 12. Представяне на словоформите на лексемата *броколи* в ср.р. според различните източници

	броколито	броколита	броколитата
БАК	0	0	0
БНРК	0	0	0
Google	296	9	14

Както се вижда от таблицата, всички примери за употреба са открити в Гугъл. Срв.:

Броколито, също наречено зелен карфиол, е ценен източник на...;
...ето рецептата, много е лесна – 2 големи броколита...;

Новото българско броколи е тотално различно от останалите броколита по света;

Броколитата не трябва да се съхраняват с произвеждащи етилен плодове.

Би могло да се обобщи накратко, че думата *броколи* е вече навлязла в езика (налична е в ОПРБЕ/OPRBE). Тя е посочена като *pluralia tantum* в речника, но хората усилено образуват единствено число (в неофициалната писмена реч в интернет). Това би могло да се обвърже с тенденцията за образуване на форми за единствено число на думи, които са *pluralia tantum*. Срещат се и всички форми според парадигмата за ср.р, в която формата *броколи* е осмислена като ср.р., ед.ч. (макар и по-ограничено). В множествено число се среща не само в неофициалната писмена реч в интернет. В единствено число (ср.р.) се среща само в неофициалната писмена реч в интернет.

Прави впечатление, че при новите думи, навлезли в българския език през последните десетилетия и разгледани в настоящото изследване, се наблюдава приобщаване към рода, към който спадат най-много от думите във вече наличната лексика със съответния родов завършек.

С оглед на въпроса използват ли се свободно новите заемки с определителен член и в множествено число, можем да заключим следното: определените форми се използват, и то много често – почти няма случай (от разглежданите), в който изходната дума да не се

употребява и с определителен член, и то с приблизително същата честота като нечленувания вариант. Образоването на множествено число обаче е по-разколебано. Част от думите все още не образуват плурални форми (или ако такива има, те се употребяват сравнително ограничено), като това би могло да се обвърже с физическите характеристики на денотатите. Ако все пак се срещат варианти в мн.ч., те следват най-продуктивните словоизменителни модели (с изключение на думата *нудълс*).

ИЗТОЧНИЦИ

ОПРБЕ/ОПРВЕ: *Официален правописен речник на българския език.* София: Просвета, 2012.

РНДБЕ/РНДВЕ: *Речник на новите думи в българския език.* София: Наука и изкуство, 2021.

КОРПУСИ

БАК/ВАК: Българският PoS аотиран корпус. // <https://dcl.bas.bg/poscor/bg/>.

БНРК/ВНРК: Български национален референтен корпус. // <https://concordance.webclark.org/>.